

10. Руда Т. Мистецтво соцреалістичне і масове. *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії*. 2011. № 11. 386 с. С. 334–339. URL: http://um.etnolog.org.ua/download/pdf/um_2011.pdf (дата звернення: 14.01.2023).

11. Рильський М. *Знак терезів*. Київ : «Рух», 1932. 129 с. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=11744> (дата звернення: 16.01.2023).

12. Агеева В. П. Психологічний аналіз соцреалізму: лірика Максима Рильського періоду зламу. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія»*, 2009. Том 98. *Філологічні науки*. С. 12.

13. Хархун В. П. Міфічний світ тоталітаризму (збірки М. Рильського 30-х років). *Література та культура Полісся*. Випуск 46. Ніжин, 2008. 292 с. С. 111.

УДК 821.161.2-311.2Дро7Інн.09

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.1.50>

ХУДОЖНЄ ВТІЛЕННЯ СТОЇЧНИХ МОТИВІВ У РОМАНІ В. ДРОЗДА «ІННА СІВЕРСЬКА, СУДДЯ»

THE ARTISTIC IMPLEMENTATION OF STOIC MOTIFS IN THE V. DROZD'S NOVEL «INNA SIVERSKA, THE JUDGE»

Гладкова М.В.,

orcid.org/0000-0002-0941-6227

аспірантка кафедри історії української літератури

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Наукова розвідка присвячена репрезентації стоїчних мотивів у моноцентричному романі «Інна Сіверська, суддя» (1985 р.) українського письменника другої половини ХХ століття В. Дрозда. До аналізу його твору зверталися В. Брюгген, Л. Донченко, М. Жулинський, С. Тримбач, В. Панченко, О. Січкач, Л. Федоровська та інші літературознавці, які зосередили увагу на образах персонажів, проблематиці, ідеї художнього тексту тощо. У нашій студії з'ясовано, що в прозовому зразкові, незважаючи на авторське дотримання догм соцреалізму, постає модель загартованого духом героя, концепція якого співзвучна не тільки з радянською ідеологією, а й зі світоглядом стоїцизму. У статті це аргументовано через окреслення дотичних і віддалених векторів між філософією римських стоїків (Епікетета, Марка Аврелія, Сенеки) та комуністичною міфосистемою. Відтак виявлено, що у творі «Інна Сіверська, суддя» наявний комплекс стоїчних мотивів, як-от: фатуму, жертвності, аскези, конфронтації, незламності, смиренності, мудрості, внутрішньої свободи, безстрашшя, рефлексії. Названі мотиви є домінуючими в аналізованому романі та реалізуються насамперед у принципах характеротворення головної героїні та ідейному задумі. Так прозаїк утверджує думку, згідно з якою тільки сильна, вольова й чесна людина здатна досягти внутрішньої свободи, а отже, щастя.

Епік у розкритті стоїчних мотивів використовує бінарні опозиції («раціональне – ірраціональне», «особисте – громадське», «герой – антигерой», «звіринне – людське» тощо), літературні прийоми (протиставлення, ідеалізація, маска, психологізм, ретроспектива та інші), вписує в сюжетну канву твору прихованого антагоніста, послуговується загальновідомою колізією «право сили проти сили права» тощо.

У ході аналізу було доведено, що ця стаття є перспективним дослідженням у літературознавчій науці, оскільки вона уможливіє ґрунтовне вивчення домінуючих мотивів творчого доробку В. Дрозда 1970–1980 років.

Ключові слова: стоїцизм, римська Стоя, українська література другої половини ХХ століття, В. Дрозд, поетика соцреалізму, концепція героя, мотивна домінуюча, лейтмотив, жіночий образ.

The research is devoted to the representation of stoic motifs in the monocentric novel «Inna Siverska, the Judge» (1985) written by Ukrainian author of the second half of the 20th century V. Drozd. The literary heritage of V. Drozd and the novel, in particular, was analyzed by such critics as V. Briuhhen, L. Donchenko, M. Zhulynskiy, S. Trymbach, V. Panchenko, O. Sichkar, L. Fedorovska, etc. These literary critics focused their attention on the images of the characters, problems, ideas of the artistic text, and so on. The research has revealed an appearance of a model of a spirit-hardened hero, whose concept is consonant with both Soviet ideology and the worldview of Stoicism, despite the author's observance of the dogmas of socialist realism. The statement is proved in the paper by outlining adjoined and distant vectors between the philosophy of the Roman Stoics (Epictetus, Marcus Aurelius, Seneca) and the communist myth system. Thus, a presence of a complex of stoic motifs, such as fate, sacrifice, asceticism, confrontation, steadfastness, firmness, humility, wisdom, inner freedom, fearlessness, and reflection was found in the novel «Inna Siverska, the Judge». The author of the research has come to the conclusion that the named motives are dominant in the analyzed novel and are realized primarily in the principles of character development of the main character and ideological idea of the novel. In such a way V. Drozd asserts the opinion that only a volitional, strong-willed, and honest person is able to achieve inner freedom and, therefore, happiness. To reveal stoic motifs the writer uses binary oppositions («rational–irrational», «personal–social», «hero–anti-

hero», «animal–human», etc.), literary techniques (contrast, idealization, mask, hidden psychologism, retrospect, and so on), incorporates a hidden antagonist into the plot of the work, uses the well-known conflict «the right of force against the force of law», etc.

In the process of the analysis, this article has shown evidence to become a promising study in literary science, as it enables a thorough study of the dominant motifs of V. Drozd's work in the 1970s and 1980s.

Key words: Stoicism, Roman Stoya, Ukrainian literature of the second half of the 20th century, V. Drozd, poetics of socialist realism, hero concept, dominant motif, leitmotif, female image.

Постановка проблеми. Стоїцизм – одна з найбільш впливових світоглядних систем античності, що не втрачає авторитетності донині, актуалізуючись не лише у філософській, а й літературознавчій науці. Так зазначмо, що сучасні студії С. Грабовського [3], О. Рарицького [14], Л. Тарнашинської [17], О. Ткачук [18] та інших науковців свідчать про зацікавленість реалізацією стоїчних моделей у літературній творчості, зокрема В. Забаштанського, В. Підпалого, В. Стуса, І. Франка. У роботі ми також, звертаючись до окресленого аспекту аналізу, відстоюємо думку про те, що в романі В. Дрозда «Інна Сіверська, суддя» закладена концепція загартованого духом персонажа, що втілюється за допомогою мотивів, суголосних із провідними засадами класичного стоїцизму. Л. Донченко [5, с. 141–144] зазначила, що автор наділяє головну героїню стоїчними рисами характеру, незважаючи на це, на сьогодні відчувається потреба в написанні ґрунтовного дослідження, присвяченого вивченню стоїчних мотивів у названому творі митця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До аналізу роману В. Дрозда «Інна Сіверська, суддя» (1985 р.) зверталися В. Брюгген [2], Л. Донченко [5], М. Жулинський [8], С. Тримбач [19], В. Панченко [13], О. Січкар [16], Л. Федоровська [21] та інші. Науковці зосереджувалися на вивченні художньої концепції, образу головної героїні, проблематики, психологізму тощо. Так В. Панченко зауважує, що твір є по-філософськи багатослівним [13, с. 38]. Л. Федоровська пише, що ідея прозового тексту полягає в утвердженні сили правди та щирості життя [21, с. 8]. У рецензії «Максималізм» (1985 р.) С. Тримбач [19, с. 257–258] визначає риси характеротворення Інни Сіверської та послідовно з'ясовує причини її самотності, заявлені епіком. С. Крижанівський виділяє засіб ідеалізації в змалюванні головної героїні, який, на його думку, дозволяє письменнику протиставити суддю іншим персонажам [11, с. 2]. Також літературознавці висловлюють думку про те, що митець наділяє героїню рисами внутрішньої стійкості, мужності, відданості справі, завдяки яким протягом сюжетної лінії розкриває питання, чому саме ця жінка має право судити [5, с. 141–144; 16, с. 8].

Постановка завдання. Мета наукової студії полягає в аналізі художнього втілення стоїчних мотивів у романі В. Дрозда «Інна Сіверська, суддя». Окреслена мета зумовлює вирішити такі завдання:

- виділити домінуючі мотиви в названому творі;
- визначити дотичні та віддалені вектори стоїцизму та комуністичної міфосистеми, співзвучні з концепцією прозового зразка автора.
- дослідити специфіку художнього втілення стоїчних мотивів у романі В. Дрозда «Інна Сіверська, суддя»;
- шляхом мотивного аналізу визначити оригінальне (авторське) та традиційне (соцреалістичне) у творі.

Виклад основного матеріалу. Поставлена мета зумовлює насамперед окреслити теоретичні поняття класичної Стої, на які ми спираємося в цій науковій студії. Стоїцизм – філософський напрям, що зародився III століття в Давній Греції (Афіни) еллінської доби. Його зачинателем прийнято вважати мислителя Зенона. Традиційно науковці виділяють три періоди Стої: античний (Зенон, Клеанф, Хрисіпп), середній (Панецій, Посідоній), римський, або пізній (Сенека, Епіктет, Марк Аврелій) [10, с. 51]. Зазначмо, що праці грецьких стоїків збереглися лише фрагментарно, тому римський стоїцизм найбільше розвинувся й популяризувався у філософії.

Стоїки вивчали антагонізм добра і зла у виявах людської душі. Поняття совісті, чесноти та справедливості є ключовими в моральному вченні Сенеки, Епіктета, Марка Аврелія та інших. Стоїчна етика виділяє дії належні (пов'язані з чеснотою) та неналежні (утілюють порок). Наприклад, належні вчинки – поважати Батьківщину, батьків, друзів тощо [4, с. 279]. Марк Аврелій уважав, що тільки від людини залежать її вади і чесноти. Також, як відомо, стоїчна етика зробила великий внесок у міжнародне право, розвинувши ідею рівності кожного перед законом.

На думку філософів, щоб стати сильною, особистість повинна культивувати в собі такі якості, як-от: мужність і волелюбність, поміркованість і справедливість, розумність і стриманість у бажаннях, серйозність і твердість у судженнях тощо. Вони вважали, що треба виховувати

витримку, стійкість до того, на що неможливо вплинути, адже доля (фатум) є вищою за бажання людини: «Того, хто хоче, доля веде, хто не хоче – тягне» (Сенека) [10, с. 51]. Отже, у стоїцизмі доля розглядається «рушієм світу» [4, с. 290].

Стоя проголошує ідею збереження незворушності й внутрішньої свободи, що наскрізно втілюється у світогляді Епіктета. Провідне положення його переконань узагальнила М. Дяченко в статті «Етична парадигма давньоримських стоїків» (2016 р.): «Прийняти світ таким, яким він є, усвідомити необхідність веселенького порядку і діяти в гармонії з ним – важлива умова духовно вільного життя» [7, с. 25].

Отже, на нашу думку, у романі В. Дрозда наявний комплекс стоїчних мотивів: фатуму, жертвовності, аскези, конфронтації, незламності, смиренності, мудрості, внутрішньої свободи, безстрашся, рефлексії. Ці мотиви слугують для розкриття поетики характеротворення героїні та ідейного задуму художнього тексту.

Важливо також наголосити, що твір «Інна Сіверська, суддя», який був опублікований 1985 року, утілює певні радянські ідеологічні маркери: раціоналізм, любов до Батьківщини, принцип рівності людей, жертвовність і стійкість заради реалізації суспільної ідеї, обмеження матеріальних благ, засудження бажання нажитися тощо. Уважаємо, що окреслені нами вектори створюють паралелі між радянською міфосистемою та класичним стоїцизмом, який не є строго детермінованим, за винятком концепції про фатум. «Естетика стоїцизму <...> на різних витках розвитку світової культурницької думки віднаходить своє інтертекстуальне потрактування <...>» [14, с. 171], – пише О. Рарицький.

Додаймо, що деякі закони і принципи стоїків (фаталізм, дихотомія контролю, погляд на конфронтацію тощо), утілені в художньому тексті автора, не пов'язуються з радянською доктриною. Це свідчить про більшу свободу авторського слова 1980-х років, порівняно з попередніми, і відповідно дає можливість В. Дрозду інтерпретувати цікавий образ стоїчного персонажа.

У моноцентричному художньому тексті повідомляється про життєвий шлях народної судді Інни Сіверської. Епік змальовує сильну, проте самотню жінку, для якої особисте є другорядним, а громадське – першочерговим: «<...> тягни вона родинного плуга, хіба б змогла сповна віддаватися роботі?» [6, с. 26]. Він, наслідуючи традицію соцреалізму, обирає актуальну для радянської літератури позитивну героїню, що вірна комуністичним ідеалам: «– Сувора у суді, бо я там – не тільки

я, а й закон державний уособлюю <...>» [6, с. 6]. В. Хархун вивчає особливості тоталітарної антропології, утілені в словесному мистецтві, й пише: «Позитивний герой асоціюється з активністю (він діє, бореться, переживає, мріє) <...>» [23, с. 58].

У романі Інна Сіверська є символом справедливого, непідкупного судочинства, «радянської Юстиції», яка зразково (і подекуди перебільшено) персоніфікує словосполучення «право судити». Героїня позиціонує себе народною суддею, що не має права на помилку. У розкритті цієї тези митець проводить яскраву паралель, де на професію юристки покладена відповідальність лікаря, який орудує «скальпелем закону» [6, с. 29], що «у невмілих чи нечесних руках більш небезпечний, аніж скальпель хірургічний» [6, с. 29].

Якщо для радянської ідеології характерна теорія про те, що людина визначає свою долю, то вчення Стої наголошує на її невідворотності, яка є вищою за наміри людини (фаталізм), і в цьому полягає «жорсткий детермінізм стоїцизму» [7, с. 21]. В. Дрозд, на наш погляд, репрезентує названий стоїчний принцип, мотивуючи цим вибір Інни на користь суддівства. Він утілює мотив фатуму, щоб показати причини вибору професії Сіверської, яка стала юристкою (детермінована, раціональна, «холодна» площина), а не біологинею (некерована, емоційна, жива сфера).

На початку сюжету твору покладена ретроспектива, де змальовується чисте кохання дівчини і латвійського поета Яна (інтернаціональний код). Героїня приглушила свої почуття після вбивства хлопця: «– До побачення... – сумно сказала Інна Сіверська, суддя, тому юному дівчиськові, що плакало, <...> жило більше емоціями, ніж розумом» [6, с. 17]. Відтак відзначмо, що у В. Дрозда жінка – стоїчний образ, що підкоряється фатуму, приймає його вектор, вирішуючи, що трагічна подія сформувала її покликання. А. Тижов пише: «У пізньому стоїцизмі доля починає отожднюватися з поняттям необхідності (ананке), котра в принципі означала те, що вже відбулося в цьому світі та має незворотній характер» [20, с. 19]. Героїня обирає такий шлях, прагнучи очистити суспільство від злочинності. У цій характеристиці актуалізується моральна настанова, тотожна до думки Сенеки про те, що стоїк «вправі прийняти свою долю тільки в тому випадку, коли вона збігається з чеснотою» [22, с. 61], а в іншому разі він повинен «мужньо відсторонитися від світу і увійти в стан безпристрасності (апатії) <...>» [22, с. 61]. Отже, за допомогою фаталістичного мотиву розкривається образ стоїчної людини, що усвідомлює необхідність служити закону.

Висока суддівська посада передбачає раціональність, об'єктивність та самовіддане служіння державі. Для Марка Аврелія, як і потім для радянської міфосистеми, найвища мета особистості – працювати на благо Батьківщини. У праці «Розмисли» він виділяє істинні (суспільна діяльність, справедливість, правда, розсудливість, мужність, скромність) та примарні цінності (схвалення загалу, влада, багатство, насолода) [12, с. 14] в житті. Вершитель правосуддя повинен бути стоїчно урівноваженим, щоб справедливо виконувати посадові обов'язки, а отже, приглушувати емоції та зберігати спокій, виваженість навіть у надскладних ситуаціях. Така професія є перманентно важкою, адже кожна людина схильна до почуттів. Автор пропагує цю ідею, репрезентуючи опозицію «раціональне–іраціональне» в характеротворенні героїні Сіверської, яка намагається старанно відповідати вимогам, що стоять перед суддею. Її зовнішня безпристрасність в залі суду увиразнюється за допомогою промовистих портретів: «Жоден м'яз не здригнувся. Ніби вилита з гіпсу на віки вічні» [6, с. 153]. Відтак зазначмо, що в романі чітко окреслені особливості та труднощі роботи представниці закону.

На нашу думку, у змалюванні життєвого шляху юристки митець загострює проблему «особисте – суспільне», з якою тісно пов'язаний мотив жертвовності. Цей мотив актуалізується через вибір персонажем професії та гендерний аспект: Сіверська має маскулітний характер і намагається пригнічувати почуття, бажання мати чоловіка, дітей, щоби бути об'єктивною в системі юстиції: «Суддя не має права на емоції» [6, с. 193]. У романі відображено свідому відмову від щастя мати родину заради кар'єри, яку героїня підносить до великої місії та смислу свого буття. М. Жулинський відзначає: «<...> робота захоплює Інну до самопожертви; вона затята в своїй цілеспрямованості пошуку істини, до віднайдення правдивого висновку» [8, с. 162].

Щоб відтворити жертвовність персонажа, епік застосовує прийом зрощення з соціальною маскою. Ілюстрацією цієї думки є діалог героїні з матір'ю: «Ти, дочко, коли й спиш, то сурова з обличчя. Ніби і в сні – за столом отим своїм, за яким – судиш. Ніби і в сні того свого обличчя не знімаєш» [6, с. 6]. У такий спосіб, на нашу думку, В. Дрозд також актуалізує радянське уявлення про людину як будівельний матеріал в системі соціалізму [1, с. 148]. З одного боку, це породжує міф про важливість кожного громадянина, а з другого – сприяє затертості виявів індивідуальності.

Сіверська обирає існування в раціональній, кар'єристичній системі, щоб уникнути страждань від втрати у зв'язку з минулим досвідом. Її прихований від інших світ письменник деталізує за допомогою опису інтер'єру кімнати, утілюючи непрямий прийом психологізму. Аби тримати душевну рівновагу, жінка підмінює життєві цінності. Вона розвішує на стінах квартири вирізки журналів із зображеннями тигренят і цуценят, що, на нашу думку, свідчить про підсвідоме бажання мати дітей. Також юристка веде «душевні» розмови з в'язнями колонії, заглиблюється в їхні проблеми, виховуючи, щоб заповнити внутрішню пустку у сфері материнства. Незважаючи на гібридний тип змалюваного життя, В. Дрозд не засуджує героїню, навпаки – умотивовує її вчинки протягом усієї сюжетної лінії.

Інна Сіверська визначає себе «душевною суддею» [6, с. 7], котра намагається покращити суспільство, караючи злочинців та вказуючи їм правильний шлях. Наприклад, прагне зберегти сім'ю, що стоять на порозі розлучення. Прикметним є те, що суддя однаково ставиться і до тих, хто переступив межу закону, і до порядних громадян (реалізація радянського міфу про суспільну рівність). Жінка вважає своїм обов'язком долучитися до виправлення правопорушників, що, як відомо, суголосне з комуністичною доктриною про «духовне перевиховання» [1, с. 151]. Концепція Сенеки також передбачає «досягнення людиною <...> морального ідеалу і поширенні його в суспільстві через виховання інших» [22, с. 61].

В. Дрозд конструє образ героїні через мотив аскези, який суголосний у романі з поняттям стриманої, а значить – сильної особистості, що не піддається спокусам світу заради об'єктивності в суддівстві, а також духовного зростання. Аскетизм як оригінальна риса в характеротворенні персонажа є засобом його індивідуалізації та сприяє ідеалізації образу Інни Сіверської (автор утілює думку про винятковість героїні, її духовну розвиненість і чистоту). Це виявляється через наративи про усамітненість жінки у квартирі курортного містечка Листвен (часопростір дії роману), відмову мати особисте життя, коштовні предмети, стримування себе в розвагах тощо. Окреслені характеристики суголосні й з радянською ідеологією, яка пропагує здатність до обмежень та відкидає вияви буржуазності [1, с. 153], і зі стоїчною. В останній філософській праці «Моральні листи до Луцілія» (лист CVIII) [15] Сенека пише, що досягти ідеалу, духовного очищення можна через аскезу, яка полягає у свободі розуму від думок про насолоду, скромному харчуванні, обмеженні побутових речей.

У художньому тексті «Інна Сіверська, суддя» трудові будні зразкової юристки висвітлюються одноманітно: справи, пов'язані з розлученнями, грабінництвом, зловживанням службовими обов'язками в посадовців тощо. У такий спосіб письменник відтворює життя людини в системі закону, яка, з одного боку, передбачає обмеженість, рутинність дій, а з іншого – захищеність і відчуття звичності ситуацій і простору, у якому перебуває героїня. Згодом митець заперечує думку про те, що судді важко стати жертвою злочинця, чим додає динаміки в розвиткові сюжету. Так у творі наявний композиційний прийом листування, що сприяє розгортанню детективної історії. Жінка отримує послання від закоханого в неї Ростислава Горського, який удає з себе військовослужбовця, але насправді виявляється в'язнем колонії. За допомогою ретроспективи з показом дитинства чоловіка автор натякає на те, що розпещеність, ситість, батьківська всюдозволеність є руйнівними аспектами в житті. Так у романі наявна антитеза «Інна Сіверська–Ростик»: героїня виховувалася стримано й строго та, за авторським стоїчним переконанням, стала достойною громадянкою, на відміну від Горського.

Почуття самотності робить жінку, що передбачала наперед кожний свій крок, вразливою та провокує до необдуманих учинків. Вона не тільки пише незнайомцю, а й ділиться найсокровеннішим – бажанням мати особисте щастя: «Боже, скільки ще в ній, Інні Сіверській, ординарного, бабського! Ніби й бореться щосили з ним, бабським, а побороти його не може» [6, с. 20].

Провівши власне розслідування, жінка дізнається, хто такий Горський. Детективним елементом, який викриває його, є художня деталь – фотокартка, за якою Сіверська розуміє, що чоловік живе не в Москві, а в її Листвені. Потім суддя розуміє, що на дії Горського впливає злодій Антон Верета, справу якого вона веде. На нашу думку, наявність прихованого антагоніста ускладнює сюжет роману і робить його цікавішим для реципієнта. Антигерой є алегоричним образом «жука-короїда» [6, с. 20, 185, 202], тобто типу людини, яка «під добропорядною маскою» [6, с. 185] уособлює прикрите суспільне зло.

Злочинець намагався вплинути на суддю та хід розслідування по-різному (залякування, звинувачення героїні в стосунках з одруженим чоловіком, вплив на неї через Горського, шантаж тощо). Усе це вивело Інну Сіверську зі стану спокою і безпристрасності. Урешті мета Антона Верети була досягнута: дискредитування судді, яка більше не може залишатися стриманою через вир негативних емоцій, а отже, утрачає право судити.

За допомогою опозиції «герой – антигерой» В. Дрозд утілює стоїчну ідею про дихотомію контролю (недотичну до комуністичної). Так стоїк відрізняє, що йому підвладне, а що ні, не втручається в ситуацію, яку не може змінити, приймаючи її. Сіверська вирішила не продовжувати пряму конфронтацію, адже відчула, що через емоції втратила можливість об'єктивно оцінювати дії злочинця і керувати його справою. Розуміння цього стало для неї причиною зробити самовідвід (реалізація мотиву смиренності) у процесі Антона Верети. Через монолог [6, с. 200–201] Інни в суді утверджується думка письменника, суголосна з провідним стоїчним уявленням, котре полягає в свободі людини говорити та вчиняти так, як того вимагає духовне начало. Героїня промовляє: «А поки що совість не дозволяє мені продовжувати розгляд справи, вдаючи, ніби нічого не сталося» [6, с. 200].

Жінка обирає шлях духовної конфронтації (мотив стоїчної боротьби), адже її протистояння набуває філософського сенсу: «з неправдою можна боротися тільки правдою. Так вимагає наш моральний закон, так мене навчили учителі мої» [6, с. 201]. У такий спосіб Сіверська перемагає: «Інна бачила, як зблід Верета, як спаладала з нього личина – його неприродна, нежива усмішка» [6, с. 202]. Зазначмо, що найкраща помста для стоїка – не бути схожим на ворога. За допомогою цього ключового епізоду з антагоністом у творі маркуються мотиви справедливості, чесності, мудрості, смиренності й водночас боротьби, а також модель стоїчного персонажа, який завжди з гідністю приймає удари фатуму. За вченням Марка Аврелія, життя скороминуше, тому його треба присвятити «благочинству» [7, с. 26] і бути людиною, незважаючи на примхи долі та «дії недоброчливців» [7, с. 26]. Окреслені мотиви та настанови дозволяють автору передати шляхетність характеру головної героїні, її морально-етичні та філософські принципи.

Як відомо, безстрашша (перед долею, смертю, зловмисником тощо) тісно пов'язується зі стоїцизмом, де боягузтво вважається найбільшою людською вадою. Звідси виходить уявлення про те, що страх – це очікування зла [4, с. 279]. Ці положення, на нашу думку, В. Дрозд актуалізує в романі «Інна Сіверська, суддя». Найяскравіше вони виявляються в епізодах, де героїні погрожує завербований антагоністом злочинець, на прізвисько Аква. Так у творі втілюється інтерпретація загальновідомої колізії «право сили проти сили права». Про можливий напад Акви Сіверську попереджає міська поліція, колеги-юристи, проте вона нехтує засторогами, показуючи сміливість

і принциповість характеру: «Акви страшні, поки їх бояться. Як і вовки» [6, с. 205]. На нашу думку, стоїчне переконання, в основі якого – непохитність у боротьбі за ідею, споріднюється з пафосом соціалізму.

Протистояння судді й злочинця увиразнюється через опозицію «звірине– людське»: «На чім ґрунтується зверхність отаких, як Аква? Навіть не на силі, грубій, тваринній, ні. На повній відсутності совісті» [6, с. 204]. Так письменник апелює до ідеї, де безсовісна людина прирівнюється до хижака, що стоїть за межею гуманного світу й відповідно закону: «У вас є совість, а у мене її нема, ніби промовляють до людей ці крижані очі, і через те я дужчий од вас, бо можу усе собі дозволити, а ви – не можете, совість ваша не дозволить» [6, с. 204].

У світогляді стоїцизму свобода є можливістю до вибору, самостійної дії, а рабство – її відсутність [4, с. 282]. Суддя принципово не показує страх перед потенційним кривдником, який діє підступно, а тоді є внутрішньо слабкою й поневоленою людиною. У такий спосіб митець реалізує стоїчні мотиви безстрашся, незламності та свободи особистості у виборі й діях. Наприклад, цю авторську філософію можна спостерігати в динамічному фрагменті сюжету, коли беззахисна Інна Сіверська йде парковою вулицею назустріч злодію й умисно не звертає з дороги, адже, на думку героїні, тільки смілива людина може бути вільною і чесною й «почуватися господарем життя» [6, с. 120].

У художньому світі твору В. Дрозд утверджує ідеалістичну думку про те, що добро завжди перемагає зло, показуючи, як героїню захищає персонаж Кесар: «Аква зблід і спробував вивільнитися, але марно» [6, с. 206]. У цьому епізоді також убачається апелювання до соціального міфу про можливість перевиховання особистості (в образі колишнього в'язня Кесаря, що став на бік добра, яке в романі відповідає законам і моралі радянського суспільства).

Епіктет уважав, що особистість повинна жити в злагоді з собою, адже є «дитям природи» [7, с. 25] і може досягти незалежності й гармонії через наполегливу внутрішню працю: «Наші думки, прагнення, а отже, і наше щастя, підвладні нам» [9, с. 114]. Розв'язкою конфлікту є усвідомлення героїнею того, що її життя не може обмежуватися кар'єрою, обов'язком перед державою. Прозаїк інтерпретує вище згаданий принцип, подібний до Епіктетового, через мотив рефлексії. Так у творі

реалізується концепція, за якою людина – складний організм, що керується не лише холодним розумом, а й почуттями. Сіверська постійно обмірковує події життя й урешті приймає в собі жінку. Для героїні це переосмислення є визначальним і слугує своєрідним відродженням: «Інна відчула в своїй руці тепло дитячої долоньки, і тепло те розлилося по всьому тілу, втамовуючи болі і живлячи душевні рани» [6, с. 204]. Імовірно, зміна переконань Інни Сіверської протягом романної дії також віддзеркалює трансформацію в суспільній свідомості. Погляд про те, що загальне (колективне, громадське) не повинне превалювати над особистим, а має гармонійно поєднуватися з ним, характерний для радянської літератури другої половини ХХ століття, коли й було написано художній текст В. Дрозда.

Стоїки вважають, що в кінці кожного етапу світ (у письменника – мікросвіт персонажа) відновлюється знову. Так відкритий фінал роману натякає, що попереду на Сіверську чекають позитивні зміни: «Бо передчувала, вірила: мине час – і вікна її квартири світлитимуть їй назустріч живим світлом любові...» [6, с. 208]. Зазначмо, що більшість творів прозаїка мають оптимістичну розв'язку, у якій утілюється думка про краще майбутнє («Земля під копитами», «Що було, що буде», «Спектакль», «Ірій» та інші).

Висновки. Отже, стоїчні мотиви (фатуму, жертвності, аскези, незламності, конфронтації, внутрішньої свободи, безстрашся, рефлексії тощо) є провідними в розкритті ідейного задуму моноцентричного роману «Інна Сіверська, суддя». На наше переконання, В. Дрозд конструює модель особистості, що суголосна з уявленнями про сильну людину в римському стоїцизмі (Сенека, Марк Аврелій, Епіктет). У творі утверджується авторська концепція, за якою тільки вольова, високоморальна людина має право на щастя, гармонію і відтак – на свободу вибору.

Разом із тим варто додати, що риси дієвого, принципового максималіста, який керується законами суспільства, реалізовані в образі головної героїні Інни Сіверської, пов'язуються з поетикою соцреалізму (актуалізація позитивного персонажа).

Здійснений аналіз дозволяє засвідчити, що ця розвідка є перспективним дослідженням у літературознавстві, оскільки вона уможлиблює ґрунтовне вивчення мотивних домінант у прозі митця 1970–1980-х років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бердяев. Н. А. Истоки и смысл русского коммунизма. Париж : YMCA-PRESS, 1955. 160 с.
2. Брюгген В. Життя без репетицій. *Прапор*. 1986. № 6. С. 165–169.
3. Грабовський С. «Трагічний стоїцизм» Василя Стуса у контексті його доби. *Мандрівець*. 2014. № 3. С. 75–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mandriv_2014_3_17 (дата звернення: 22.01.2023).
4. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. М. : Мысль, 1986. 571 с.
5. Донченко Л. О. *Художні моделі національної ідентичності : монографія*. Київ : КНТ, 2014. С. 140–144.
6. Дрозд В. Спектакль: романи. Київ : Рад. письменник, 1985. 400 с.
7. Дяченко М. В. Етична парадигма давньоримських стоїків. *Культура України*. Серія : Культурологія. 2016. Вип. 52. С. 19–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kukl_2016_52_4 (дата звернення: 23.01.2023).
8. Жулинський М. «Яким корінням живе дерево?». *Наближення : літ. діалоги*. Київ, 1986. С. 122–170.
9. Історія філософії. Словник / За заг. ред. В. І. Ярошовця. Київ : Знання України, 2006. 1200 с.
10. Киричок О. Б. Філософія: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Полтава : РВВ ПДАА, 2010. 381 с.
11. Крижанівський С. В умовах гласності для літератури соціалістичного реалізму настає її зоряний час. *Літ. Україна*. 1987. 22 січ. С. 2.
12. Марк Аврелий Антонин. Размышления. Ленинград : Наука, 1985. 246 с.
13. Панченко В. Темы для вариаций? *Лит. обозрение*. 1987. № 12. С. 37–39.
14. Рарицький О. Моральний стоїцизм Володимира Підпалого: мемуарна версія. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. № 22 (281). С. 171–185.
15. Сенека. Моральні листи до Луцілія. Київ : Основи, 1999 (2-е вид.). 608 с.
16. URL: <https://coollib.com/b/152358-lutsiy-anney-seneka-moralni-listi-do-lutsiliya/read#112> (дата звернення: 22.01.2023).
17. Січкара О. М. Проза В. Дрозда: психол. аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2008. 20 с.
18. Тарнашинська Л. Пафос стоїцизму: домінанти поетики Володимира Забаштанського. *Презумпція доцільності : Абрис сучасної літературознавчої концептології*. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 287–291.
19. Ткачук О. Відлуння стоїчної філософії в ліриці Івана Франка. *Слово і час*. 2015. № 11. С. 36–42.
20. Тримбач С. Максималізм. *Дружба народів*. 1985. № 6. С. 256–258.
21. Тыжов А. Я. Эпиктет, Симпликий и стоическая философия. *Энхиридион (Краткое руководство к нравственной жизни)*. СПб. : Владимир Даль, 2012. С. 5–53.
22. Федоровська Л. Подвижництво духу – як необхідність часу : про деякі тенденції та шукання прози 80-х років. *На чистих берегах : літ.-критич. ст.* Київ, 1990. С. 7–35.
23. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології. Навчальний посібник зі словником / за ред. Н. Хамітова. – 4-е видання перероблене та доповнене – Київ : КНТ, 2016. 396 с.
24. Хархун В. П. Позитивний герой як художня формула тоталітарної антропології. *Магістеріум. Літературознавчі студії*. Випуск 38. 2010. С. 57–62.